

کودکان استثنایی

نازلی مشایخی، فریده ترابی میلانی

کودکیاری

طراحی جلد: علیرضا طاهرنجمی
طراحی صفحات داخلی و
آماده‌سازی تصاویر: فاطمه تقی
نظارت بر چاپ: علی محمدپور

لیتوگرافی: آمیتیس
چاپ و صحافی: خاشع

مدیر فنی تولید: فرید مصباحی
مسئول واحد حروفچینی: زهره امینی
حروفچینی و صفحه‌بندی: اعظم توکلی
نمونه خوان: شکوفه صراف

کودکان استثنایی

مؤلفان: نازلی مشایخی، فریده تربی میلانی
کارشناس برنامه‌ریزی درسی و نظارت بر تألیف: ابراهیم آزاد
ویراستار صوری، زبانی: شکوفه صراف
ناشر: انتشارات فاطمی
چاپ اول، ۱۳۹۱

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۸-۶۹۰-۶

ISBN 978-964-318-690-6

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

■ کلیه حقوق این اثر برای انتشارات فاطمی محفوظ است. تکثیر، انتشار و ذخیره‌سازی تمام یا بخشی از این اثر به هر شکل (چاپی، الکترونیکی و ...) و با هر هدف بدون مجوز از ناشر غیرقانونی و قابل پیگرد است.

انتشارات فاطمی تهران، میدان دکتر فاطمی، خیابان جویبار، خیابان میرهادی،

شماره ۱۴، کدپستی ۱۴۱۵۸۸۴۷۲۱، تلفن: ۸۸۹۴۵۵۲۵ (۲۰ خط)

www.fatemi.ir • info@fatemi.ir

انتشارات فاطمی

مشایخی، نازلی، ۱۳۳۷-

کودکان استثنایی/مؤلفان نازلی مشایخی، فریده تربی میلانی. - تهران: فاطمی، ۱۳۹۱.
ن. ۱۷۲ ص. ۲: مصور، جدول، نمودار.

ISBN 978-964-318-690-6

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. کودکان استثنایی. ۲. کودکان عقب‌مانده - آموزش و پرورش.

۶۱۹/۱۵۵

۵۱۲۷۳۲/۵

۱۳۹۰

کتابخانه ملی ایران

۲۷۰۳۰۹۱

فهرست

پیش‌گفتار ناشر

پیش‌گفتار مؤلفان

هفت

نه

۱	فصل ۱. تعاریف و مفاهیم	
۲	۱-۱ تعریف کودکان استثنایی	
۴	۲-۱ شیوع و فراوانی کودکان استثنایی	
۴	۳-۱ ضرورت و اهمیت شناخت کودکان استثنایی	
۵	۴-۱ اهداف آموزش و پرورش استثنایی	
۶	۵-۱ عوامل مؤثر در توجه و شناخت نسبت به کودکان استثنایی	
۸	۶-۱ نگرش اسلام در مورد کودکان استثنایی	
۸	۷-۱ تاریخچه آموزش و پرورش استثنایی	
۱۱	۸-۱ معرفی برخی سازمان‌های دولتی و مردم‌نهاد مرتبط با کودکان استثنایی	

۱۷	فصل ۲. کودکان و دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی	
۱۸	۱-۲ هوش و کم‌توانی ذهنی	
۱۹	۲-۲ تعریف کم‌توانی ذهنی	
۲۱	۳-۲ علل کم‌توانی ذهنی	
۳۰	۴-۲ طبقه‌بندی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی	
۳۱	۵-۲ ویژگی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی	
۳۶	۶-۲ روش‌های پیشگیری از کم‌توانی ذهنی	

۴۱

فصل ۳. کودکان و دانش‌آموزان تیزهوش

۴۲

۱-۳ تعریف تیزهوشی

۴۳

۲-۳ تعریف نبوغ و افراد نابغه

۴۴

۳-۳ تعریف خلاقیت و افراد خلاق

۴۴

۴-۳ هوش و خلاقیت

۴۴

۵-۳ ویژگی‌های کودکان تیزهوش

۴۶

۶-۳ تشخیص و ارزیابی دانش‌آموزان تیزهوش

۴۸

۷-۳ عوامل مؤثر در تیزهوشی

۵۰

۸-۳ اقدامات آموزشی برای دانش‌آموزان تیزهوش

۵۰

۹-۳ محورهای آموزشی دانش‌آموزان تیزهوش

۵۷

فصل ۴. کودکان دارای مشکلات هیجانی و رفتاری

۵۸

۱-۴ تعریف

۶۲

۲-۴ علل مشکلات رفتاری کودکان

۶۵

۳-۴ کودکان کم‌توان ذهنی و مشکلات رفتاری

۶۶

۴-۴ ارزیابی و تشخیص مشکلات هیجانی و رفتاری کودکان

۷۰

۵-۴ پیشگیری از مشکلات رفتاری کودکان

۷۱

۶-۴ روش‌های اصلاح رفتار

۷۴

۷-۴ توصیه‌هایی چند در زمینه اصلاح مشکلات رفتاری کودکان

۷۷

فصل ۵. کودکان دارای آسیب بینایی

۷۸

۱-۵ کودکان نابینا و کم‌بینا

۹۷

فصل ۶. کودکان دارای آسیب شنوایی

۹۸

۱-۶ کودکان ناشنوا

۱۱۵

فصل ۷. کودکان دارای اختلال‌های زبان و گفتار

۱۱۶

۱-۷ اختلال‌های زبان و گفتار

فصل ۸. کودکان دارای معلولیت جسمی-حرکتی ۱۲۵

- ۱۲۶ ۱-۸ معلولیت جسمی-حرکتی
- ۱۲۷ ۲-۸ علل و پیشگیری
- ۱۲۹ ۳-۸ تعریف فلج مغزی
- ۱۳۲ ۴-۸ آموزش و درمان افراد مبتلا به معلولیت جسمی-حرکتی

فصل ۹. کودکان و دانش‌آموزان دارای اختلال یادگیری ۱۳۷

- ۱۳۸ ۱-۹ تعریف اختلال ویژه یادگیری
- ۱۳۹ ۲-۹ علل اختلال ویژه یادگیری
- ۱۳۹ ۳-۹ تشخیص اختلال ویژه یادگیری
- ۱۴۲ ۴-۹ آشنایی با ویژگی‌های یادگیری
- ۱۴۶ ۵-۹ ویژگی‌های کودکان دانش‌آموزان دارای اختلال ویژه یادگیری
- ۱۵۲ ۶-۹ آشنایی با اختلال خواندن، نوشتن و ریاضی

- ۱۶۱ پیوست ۱: مناسب‌سازی محیط شهری - قانون جامع حمایت از معلولین
- ۱۶۷ پیوست ۲: معرفی گروه‌های توان‌بخشی دانش‌آموزان استثنایی
- ۱۷۱ منابع

پیش‌گفتار ناشر

انتشار کتاب‌های معتبر دانشگاهی از دیرباز مورد توجه انتشارات فاطمی بوده است، اما اخیراً این مؤسسه با رویکردی جدید و متناسب با تغییرات در دنیای نوین، طرح توسعه کتاب‌های دانشگاهی را در برنامه انتشاراتی خود قرار داده است. این برنامه از یکسو، متأثر از پیشرفت‌ها و نوآوری‌هایی است که در سطح بین‌الملل در زمینه‌های آموزش علوم، فناوری و دنیای کار رخ داده است و از سوی دیگر، متناسب با نیازهایی است که در جامعه دانشگاهی کشور براساس رشد و توسعه سال‌های اخیر به لحاظ کمی و کیفی پدید آمده است.

یکی از این نیازها، گسترش رشته‌های مهارتی و کاربردی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و توجه به صلاحیت‌های حرفه‌ای در آموزش‌های عالی، به ویژه در مقطع کاردانی، است. اهمیت به‌سزای این آموزش‌ها در افزایش بهره‌وری در نیروی انسانی آموزش‌دیده بر اهل نظر پوشیده نیست و قصد نداریم به آن پردازیم؛ اما آنچه مایلیم به عنوان ناشر به آن اشاره کنیم فقدان کتاب‌های آموزشی مناسب، خاصه کتاب‌های تألیفی، برای دانشجویان این رشته‌ها است.

انتشارات فاطمی براساس برنامه یادشده تصمیم گرفته است کتاب‌های آموزشی مورد نیاز را متناسب با گرایش‌های تحصیلی این رشته‌ها تهیه و منتشر کند و در گام نخست، تولید کتاب‌های رشته‌های مختلف «مهارتی و کاربردی» را در دستور کار خود قرار داده است.

مطالعات جامع تألیف کتاب‌های درسی رشته‌های مهارتی و کاربردی در انتشارات فاطمی از مهرماه ۸۵ شروع شد و دو سال به طول انجامید که حاصل آن تدوین استانداردهایی برای تألیف، بررسی و تصویب محتوا، داوری، ارزشیابی و انتخاب مؤلف است که می‌تواند مورد استفاده دیگران نیز قرار گیرد.

این کتاب‌ها براساس سرفصل‌های مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و توسط استادان خبره

و حرفه‌ای تألیف شده‌اند که سالیان درازی از عمر خویش را صرف این آموزش‌ها کرده‌اند. از این رو، این کتاب‌ها نه فقط برای دانشجویان آموزش‌گده‌های فنی و حرفه‌ای بلکه برای دانشجویان دانشگاه‌های جامع علمی-کاربردی، دانشگاه آزاد اسلامی و سایر مؤسسات آموزش عالی نیز قابل استفاده‌اند. بسیاری از عناوین و موضوعات این کتاب‌ها برای نخستین بار است که در کشور منتشر شده‌اند و پیش از این، کتاب درسی به زبان فارسی در این زمینه وجود نداشته است. از طرف دیگر، با توجه به ماهیت «مهارت محوری» و «کاربردی» بودن این کتاب‌ها، سایر علاقه‌مندان به کسب مهارت‌های تخصصی نیز آنها را سودمند خواهند یافت.

پیش‌گفتار مؤلفان

ممکن است در ذهن شما این سؤال مطرح شود که اصطلاح «کودکان استثنایی» چیست و به چه افرادی اطلاق می‌شود. آیا تاکنون به پاسخ آن فکر کرده‌اید؟ یافتن پاسخ این سؤال چندان آسان نیست، زیرا بسیاری از تعاریف در حیطه علوم انسانی به فرهنگ، نگرش و ... وابسته است. به عنوان نمونه، در فرهنگ‌های مختلف اصطلاح کودکان استثنایی، به طرق متفاوتی تعبیر و تفسیر می‌شود. اما آنچه که در تمام تعاریف مشترک است، مطرح کردن علل، پیشگیری و یافتن راه‌های آموزش و بازپروری این افراد است تا بتوانند با برخورداری از خدمات مناسب، تا حد امکان برای زندگی در جامعه آماده شوند. با توجه به موارد فوق کتاب حاضر در ۹ فصل تنظیم شده است. در فصل اول، کلیاتی در زمینه تعریف، تاریخچه و ضرورت آموزش کودکان استثنایی ارائه شده است. در فصل‌های بعدی گروه‌های مختلف دانش‌آموزان استثنایی اعم از کم‌توان ذهنی، نابینا، ناشنوا، اختلال ویژه یادگیری، مشکلات رفتاری و جسمی، حرکتی معرفی شده‌اند و علائم، ویژگی‌ها و راهکارهای آموزشی مورد بحث قرار گرفته است. در پایان هر قسمت، با طرح سؤال‌ها و نقطه‌نظرها، زمینه را برای بحث بیشتر در امور مربوط به دانش‌آموزان استثنایی، فراهم کرده‌ایم. همچنین با توجه به اهمیت آشنایی با حقوق معلولان و تلاش برای دستیابی آنان به حقوق خود، برخی از این قوانین در پیوست ۱، ارائه و در پیوست ۲، گروه‌های مختلف توان‌بخشی کودکان استثنایی معرفی شده‌اند.

فریده ترابی میلانی

نازلی مشایخی

فروردین ۱۳۹۱